

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

ГОРБАТЕНКО Олена Віталіївна

УДК 349.3:369.5(477)

**ПРАВОВІДНОСИНИ ІЗ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО
ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ**

Спеціальність 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2011

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі трудового права та права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, професор
СИРОТА Іван Михайлович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри трудового права
та права соціального забезпечення

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ХУТОРЯН Наталія Миколаївна,
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького,
провідний науковий співробітник відділу
проблем цивільного, трудового та
підприємницького права

кандидат юридичних наук, доцент
ГАРАЩЕНКО Людмила Петрівна,
Національний лінгвістичний університет,
доцент кафедри права

Захист відбудеться «9» липня 2011 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «8» червня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.В. Тіщенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З прийняттям законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і «Про недержавне пенсійне забезпечення» розпочато впровадження пенсійної системи, сутність якої полягає у переході до тривірневої пенсійної системи. Здійснення пенсійної реформи було спрямовано на: підвищення рівня життя пенсіонерів; встановлення залежності розмірів пенсій від сум заробітної плати, на які нараховуються страхові внески, і страхового стажу; забезпечення фінансової стабільності пенсійної системи; заохочення громадян до заощадження коштів на старість; диверсифікацію джерел фінансування пенсій за рахунок внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та обов'язкових і добровільних пенсійних накопичень; створення ефективної та більш дієвої системи адміністративного управління в пенсійному забезпеченні.

Об'єктивна необхідність системної пенсійної реформи зумовлена тим, що абсолютна монополія держави у сфері пенсійного забезпечення не виправдала себе. Діюча в Україні солідарна система пенсійного забезпечення не відповідає сучасним реаліям і суперечить основним принципам соціально орієнтованої держави. Дедалі нагальною потребою стає особиста відповідальність кожного індивідуума за власну долю.

Незважаючи на реалізацію більшості положень пенсійної реформи з удосконалення солідарної пенсійної системи та започаткування недержавного пенсійного забезпечення, на сьогодні в Україні склалася складна ситуація з функціонуванням пенсійної системи, оскільки необхідним є розв'язання комплексних проблем, пов'язаних з економікою та соціальною сферою. Актуальним питанням є доцільність шляхів реформування пенсійної системи, запропонованих Кабінетом Міністрів України в проекті Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи».

Успішне проведення реформування пенсійної системи неможливе без дослідження правовідносин у сфері пенсійного страхування і пенсійного забезпечення, удосконалення чинного законодавства у цій сфері. У нових соціально-економічних умовах відбулися якісні зміни усіх елементів соціально-забезпечувальних правовідносин, які потребують ґрунтового теоретичного осмислення.

У сучасній науці права соціального забезпечення правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування досліджено в одному підрозділі кандидатської дисертації І. В. Оклей «Правове регулювання пенсійного забезпечення та надання соціальних послуг в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування», захищеної у 2006 році. В умовах реформування пенсійної системи теоретичні та практичні про-

блеми правового регулювання відносин у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування потребують окремого комплексного дослідження.

Теоретичною основою дисертаційного дослідження є наукові праці радянських, українських та зарубіжних вчених, які зробили вагомий внесок у становлення і розвиток вчення про соціально-забезпечувальні правовідносини: В. С. Андрєєва, В. М. Андрієва, Є. І. Астрахана, В. А. Ачаркана, Н. Б. Болотіної, А. І. Вишневецького, М. А. Вігдорчика, О. Д. Зайкіна, М. Л. Захарова, Р. І. Іванової, М. В. Лушнікової, А. М. Лушнікова, О. Є. Мачульської, П. Д. Пилипенка, С. М. Прилипка, С. М. Синчук, І. М. Сироти, Н. М. Стаховської, Б. І. Сташківа, Б. С. Стичинського, В. О. Тарасової, Е. Г. Тучкової, Я. М. Фогеля та ін. Втім, до цього часу у вітчизняній науці права соціального забезпечення відсутні спеціальні комплексні дослідження теоретичних та практичних проблем правового регулювання відносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у межах виконання плану науково-дослідної роботи кафедри трудового права та права соціального забезпечення «Правове регулювання трудових відносин і відносин у сфері соціального захисту в умовах ринкової економіки та його ефективність» на 2006-2010 роки, яка була складовою плану науково-дослідної роботи Одеської національної юридичної академії «Традиції та новачі у сучасній українській державності і правовому житті» на 2006-2010 роки (державний реєстраційний номер 0106U004970).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розвиток теорії права соціального забезпечення щодо правової природи, видів, ознак та структури правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, внесення теоретично обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства у цій сфері.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі завдання:

сформулювати поняття правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та здійснити їх класифікацію;

дослідити правову природу відносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

виділити та охарактеризувати основні ознаки правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

визначити коло суб'єктів, об'єкт і зміст правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

охарактеризувати юридичні факти як підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

проаналізувати зарубіжний законодавчий досвід регулювання відносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення правового регулювання відносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Об'єктом дослідження є теоретичні та практичні проблеми правового регулювання відносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Предметом дослідження є правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є низка загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, вибір яких обумовлений особливостями його об'єкту, предмету, мети і завдань. За допомогою діалектичного методу розглянуто поставлені автором проблеми правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в їх розвитку і взаємозв'язку. Застосування історико-правового методу дозволило проаналізувати становлення та розвиток вчення про правовідносини у сфері соціального забезпечення і правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування зокрема, обґрунтувати необхідність подальшого наукового дослідження цієї проблеми. Формально-логічний та системний методи відіграли значну роль у дослідженні основних ознак правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, характеристики їх структурних елементів (об'єкту, суб'єктів, змісту). Порівняльно-правовий метод дозволив зіставити схожі об'єкти пізнання при аналізі національного соціально-забезпечувального законодавства та законодавства зарубіжних країн.

Основні положення та висновки дисертації базуються на аналізі актів чинного законодавства України та законодавства зарубіжних країн, практики їх застосування, досягнень загальної теорії права, права соціального забезпечення, цивільного права, інших галузей системи права України, матеріалах судової практики, практики діяльності органів Пенсійного фонду України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці права соціального забезпечення спеціальним комплексним дослідженням правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

сформульовано авторське визначення поняття соціально-забезпечувальних правовідносин та охарактеризовано їх основні ознаки;

проаналізовано комплекс правовідносин у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, до якого входять правовідносини із різних видів загальнообов'язкового державного соціального страхування;

сформульовано авторське визначення поняття правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування як одного з видів соціально-забезпечувальних правовідносин;

здійснено класифікацію правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування за наступними критеріями: за підставою виникнення, за змістом, за цільовим призначенням, за строком функціонування;

виділено основні ознаки правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, які поряд із ознаками, притаманними усім соціально-забезпечувальним правовідносинам, мають низку специфічних ознак, що впливають із аналізу основних характеристик правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (суб'єкти, об'єкт, зміст, юридичні факти) і дозволяють відособити їх в окрему групу правовідносин;

охарактеризовано структуру матеріальних і процедурних правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

проаналізовано підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

удосконалено:

положення про розмежування матеріальних і процедурних правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та їх співвідношення;

сформульовано пропозиції щодо удосконалення системи обчислення і сплати страхових внесків з метою забезпечення соціальної справедливості в цій сфері і здійснення поступового перерозподілу ставки внеску від роботодавця до працівника з одночасним підвищенням заробітної плати і зменшенням загального розміру страхового внеску;

досліджено зарубіжний досвід правового регулювання відносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та внесено конкретні пропозиції щодо запровадження позитивного законодавчого досвіду зарубіжних країн у національну юридичну практику;

дістало подальшого розвитку:

дослідження власне соціально-страхових правовідносин, які виникають між застрахованою особою і організацією (органом), що надає соціально-страхові виплати і послуги, та які відповідають усім загальним ознакам соціально-забезпечувальних правовідносин і водночас мають специфічні ознаки, котрі впливають із основних характеристик соціально-страхових правовідносин (суб'єкти, об'єкт, зміст, юридичні факти);

положення про відповідальність у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, у тому числі суб'єктів правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

наведено додаткові аргументи щодо необхідності підвищення пенсійного віку для чоловіків і жінок відповідно до проекту Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи»;

досліджено особливості та суб'єктний склад правовідносин із пенсійного забезпечення на змішаних умовах;

проаналізовано положення актів чинного законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, проекту Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», і сформульовано теоретично обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо удосконалення їхнього змісту.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані: у науково-дослідницькій діяльності для подальшої розробки теоретичних проблем правовідносин у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; у правотворчій діяльності з метою удосконалення правового регулювання відносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; у практичній діяльності органів, які беруть участь у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні.

Результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі при викладенні нормативного курсу «Право соціального забезпечення», спеціального курсу «Соціальне страхування», при підготовці та написанні підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, практикумів із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації доповідалися і обговорювалися на засіданнях науково-теоретичного семінару кафедри трудового права та права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія», на науково-практичних конференціях, зокрема: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правове забезпечення сфери державного управління та місцевого самоврядування» (м. Запоріжжя, 25 жовтня 2006р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми розвитку законодавства про працю та соціальне забезпечення» (м. Харків, 22–23 квітня 2009 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми реалізації прав людини у сфері праці і соціального забезпечення» (м. Харків, 8–9 жовтня 2010 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу Одеської національної юридичної академії «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 5–6 червня 2009 р.); I Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Правове забезпечення соціальної сфери» (м. Одеса, 26–27 березня 2010 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу Одеської національної юридичної академії «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 21–22 травня 2010 р.).

Публікації. Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації, що містяться в дисертації, викладені автором у 6 публікаціях, в тому числі 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено ВАК України.

Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 206 сторінок, з яких основний зміст – 187 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У Вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються мета і завдання, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети, об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлюються наукова новизна одержаних результатів, їх практичне значення, апробація результатів дослідження.

Перший розділ «Поняття, види та основні ознаки правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування» складається з трьох підрозділів. У підрозділі 1.1. *«Становлення та розвиток вчення про правовідносини у сфері соціального забезпечення»* досліджено генезу юридичної думки щодо правовідносин у сфері соціального забезпечення у вітчизняній науці трудового права.

У науці права соціального забезпечення визнано відсутність єдиного забезпечувального правовідношення, в рамках якого громадяни могли б реалізувати свої права на усі види соціального забезпечення. Специфічною особливістю правовідношення із соціального забезпечення є реальне існування його лише як конкретного видового правовідношення. Фактично виникають самостійні правовідносини з кожного виду соціального забезпечення, які мають свій суб'єктний склад, підстави виникнення, об'єкт і зміст. У зв'язку з цим слід виділяти соціально-страхові правовідносини, правовідносини із державної соціальної допомоги і соціального обслуговування, правовідносини із державного соціального забезпечення та ін. Існує стільки видів соціально-забезпечувальних правовідносин, скільки існує видів соціального забезпечення, оскільки право на той чи інший вид соціального забезпечення може бути реалізовано тільки через відповідні правовідносини.

У підрозділі визначаються поняття соціально-забезпечувальних правовідносин та їх основні ознаки. У дисертації розкриваються такі ознаки соціально-забезпечувальних правовідносин: 1) вони виникають внаслідок впливу норм права соціального забезпечення на поведінку суб'єктів права; 2) соціально-забезпечувальні правовідносини є зв'язком між суб'єктами права соціального забезпечення через суб'єктивні права та юридичні обов'язки; 3) соціально-забезпечувальні правовідносини є зв'язком індивідуалізованим (індивідуалізація здійснюється двома способами: поіменно і за назвою соціаль-

них ролей (наприклад, пенсіонер – територіальний орган Пенсійного фонду України); 4) соціально-забезпечувальні правовідносини є вольовими відносинами; 5) соціально-забезпечувальні правовідносини охороняються державою; 6) вони мають претензійно-забезпечувальний характер; 7) соціально-забезпечувальні правовідносини об'єднані загальною метою.

Окрему увагу у підрозділі приділено дослідженню правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування. Автор звертає увагу на відсутність у чинному законодавстві України єдиної (загальної) моделі правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування. Залежно від характеру і виду соціального ризику, слід виділяти правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, правовідносини із загальнообов'язкового державного медичного страхування, правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, правовідносини з інших видів страхування, передбачених законами України. У свою чергу, правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування залежно від виду пенсії можна поділити, наприклад, на правовідносини із забезпечення пенсіями за віком, правовідносини із забезпечення пенсіями по інвалідності та у зв'язку з втратою годувальника; за суб'єктною ознакою – на правовідносини, що виникають між застрахованою особою і страхувальником, між застрахованим і територіальним органом Пенсійного фонду України і т. ін.

У підрозділі 1.2. *«Поняття та види правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування»* формулюється авторське визначення поняття правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та здійснюється їх класифікація.

Правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування можна визначити як врегульовані нормами права соціального забезпечення суспільні відносини, що виникають між суб'єктами системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування щодо надання матеріального забезпечення і соціальних послуг за рахунок Пенсійного та Накопичувального фондів України, які формуються шляхом сплати страхових внесків роботодавцями, застрахованими особами, а також інших джерел, передбачених законом.

Страховий випадок як реалізація соціального ризику в якості підстави виникнення правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування може передбачатися законом або договором. У зв'язку з цим правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування можна класифікувати на обов'язкові та добровільні.

В основу обов'язкових правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування покладено розподільчі солідарні принципи. Розподільча система здійснюється в обов'язковому порядку і може ефективно функці-

онувати тільки на державному (публічному) рівні, у той час як накопичувальна система у пенсійному страхуванні передбачає індивідуалізацію страхових внесків і функціонування на приватних (договірних, добровільних засадах).

У дисертації обов'язкові правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування поділяються на два види. По-перше, це ті відносини, що виникають в силу закону незалежно від волевиявлення особи. Йдеться про випадки, коли особа підлягає обов'язковому пенсійному страхуванню. По-друге, це відносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, які виникають тільки за наявності добровільного волевиявлення. Наприклад, відповідно до чинного законодавства громадяни України, які працюють за межами України, можуть добровільно вступати у правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування і сплачувати страхові внески у бюджет Пенсійного фонду України.

У підрозділі проаналізовано зарубіжний досвід функціонування обов'язкових і добровільних професійних пенсійних систем. Досвід розвинутих країн свідчить про перспективність зазначених систем. За підрахунками експертів ЄС, біля 25% працюючих у країнах Європи мають пенсійне забезпечення через професійні системи за місцем роботи. У дисертації пропонується структура проекту Закону про професійні пенсійні системи.

За цільовим призначенням правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування поділяються на матеріальні та процедурні. Процедурні правовідносини, як правило, передують основним матеріальним правовідносинам. Це відносини із встановлення складних юридичних складів, що слугують підставою для набуття права на пенсійне забезпечення або відмову у ньому. Процедурні правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування обслуговують основні матеріальні правовідносини та існують для їхньої зміни. Вони можуть не тільки передувати матеріальним правовідносинам із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, а й супроводжувати та припиняти їх.

Процедурні правовідносини залежно від конкретної мети, для досягнення якої вони виникли, класифікуються на наступні групи: 1) щодо встановлення юридичних фактів, необхідних для виникнення матеріальних правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; 2) щодо реалізації права на конкретний вид матеріального забезпечення та соціальну послугу; 3) у зв'язку з розглядом спорів, пов'язаних із загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням.

У підрозділі 1.3. «Основні ознаки правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування» проаналізовано характерні ознаки зазначених правовідносин. Правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування мають комплексний характер, як й інші правовідносини у сфері соціального забезпечення. Йдеться про комплексний характер соціальних ризиків: старість, інвалідність, втрата годувальника, смерть, які з

моменту настання у фізичної особи стають підставами виникнення зазначених правовідносин.

Правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування спрямовані на здійснення соціального захисту громадян шляхом надання матеріального забезпечення і соціальних послуг. За рахунок коштів Пенсійного фонду України в солідарній системі призначаються такі пенсійні виплати: 1) пенсія за віком; 2) пенсія по інвалідності внаслідок загального захворювання (у тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою; інвалідності з дитинства); 3) пенсія у зв'язку з втратою годувальника.

За рахунок коштів Накопичувального фонду, що обліковуються на накопичувальних пенсійних рахунках, здійснюються такі пенсійні виплати: 1) довічна пенсія з установленим періодом; 2) довічна обумовлена пенсія; 3) довічна пенсія подружжя; 4) одноразова виплата.

У солідарній системі надається соціальна послуга за рахунок коштів Пенсійного фонду України (допомога на поховання пенсіонера).

За своїм функціональним призначенням правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є регулятивними, а за характером обов'язку – активними, оскільки виникають внаслідок певних активних позитивних дій конкретного надавача і конкретного одержувача пенсійних виплат і соціальних послуг.

За змістом зазначені правовідносини є матеріальними, оскільки їх об'єктом завжди виступає конкретний вид матеріального забезпечення та соціальна послуга.

За тривалістю (строком функціонування) більшість правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є триваючими постійно; триваючими до настання певної події (наприклад, зняття інвалідності); триваючими певний період (довічна пенсія з установленим періодом). Водночас зазначений критерій не має практичного значення, оскільки у відриві від виду і умов забезпечення він не є істотною ознакою правовідносин.

За суб'єктною ознакою правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є двосторонніми: з одного боку – застрахована особа, яка виступає конкретним одержувачем певного виду матеріального забезпечення та соціальних послуг із солідарної системи (а також накопичувальної системи після її запровадження), з іншого боку – орган (організація), що надає соціально-страхові виплати та послуги.

За ступенем індивідуалізації правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є відносними, оскільки усі суб'єкти таких правовідносин чітко визначені законом та ніякі інші особи (органи) прав і обов'язків у них не мають. У правовідносинах із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є конкретні надавачі певного виду матеріального забезпечення та соціальних послуг і конкретні одержувачі таких виплат і послуг.

Другий розділ «Структура правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування» містить чотири підрозділи. У *підрозділі 2.1. «Об'єкт правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування»* виділено об'єкти матеріальних і процедурних правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Багатоманітність матеріальних соціально-забезпечувальних правовідносин обумовлена тим, що право на кожний вид соціального забезпечення реалізується через конкретне правовідношення. Різні види соціально-забезпечувальних правовідносин пов'язані з таким елементом правовідношення як його об'єкт. Водночас об'єкти матеріальних і процедурних правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування відрізняються.

Загальним об'єктом матеріальних правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є соціально-забезпечувальне благо – соціально-страхові виплати у вигляді пенсійних виплат за рахунок коштів Пенсійного фонду України в солідарній системі та пенсійних виплат і одноразових виплат за рахунок коштів Накопичувального фонду, соціальна послуга у вигляді допомоги на поховання пенсіонера за рахунок коштів Пенсійного фонду, на отримання, використання або охорону якого спрямовані суб'єктивні права і юридичні обов'язки сторін зазначених правовідносин.

Соціально-забезпечувальні блага покликані компенсувати, мінімізувати несприятливі наслідки страхових соціальних ризиків втрати (зниження рівня) застрахованою особою (сім'єю) заробітку або роботи.

Соціально-страхові виплати носять умовно-еквівалентний характер і компенсують, як правило, утрачений заробіток у певному відсотку. Передбачені Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» розміри пенсійних виплат в цілому відповідають міжнародним стандартам. Згідно із Конвенцією МОП № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення 1952 р. мінімальні норми соціального забезпечення з основних видів соціальних ризиків (із хвороби, безробіття, інвалідності та ін.) покликані компенсувати утрачений заробіток у розмірі не нижче 50%.

У підрозділі характеризується об'єкт процедурних правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, які виконують допоміжну роль, як певні юридичні дії, які зобов'язаний здійснити уповноважений орган, що надає матеріальне забезпечення і соціальні послуги (територіальний орган Пенсійного фонду України). Так, у зв'язку із зверненням громадянина за призначенням пенсії, зазначений орган зобов'язаний у встановлений законом термін розглянути заяву, встановити юридичні факти і прийняти рішення про застосування норми права.

У *підрозділі 2.2. «Суб'єкти правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування»* проаналізовано суб'єктний склад правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Коло суб'єктів правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є нормативно визначеним і конкретизованим. Суб'єктом матеріальних правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є особа, яку визнано суб'єктом права і яка виступає в якості дійсного учасника реалізації суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків (повноважень) із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Суб'єктами правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що виникають у зв'язку з наданням конкретного виду матеріального забезпечення та соціальної послуги, можуть бути тільки особи, які підлягають або раніше підлягали обов'язковому (добровільному) соціальному страхуванню (або члени сім'ї застрахованого). У зв'язку з цим застраховані особи як суб'єкти правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування мають спеціальну правоздатність, яка виникає одночасно з укладенням трудового договору (контракту) у найманих працівників, а у інших осіб – з моменту початку сплати страхових внесків до Пенсійного фонду України (до Накопичувального фонду після його створення). Настання спеціальної правоздатності, яка дає право на вступ у правовідносини із забезпечення пенсією за віком, пов'язане ще з досягненням віку, встановленого законодавством. Одночасно з виникненням спеціальної правоздатності виникає і спеціальна дієздатність, а також деліктоздатність.

У підрозділі охарактеризовано коло застрахованих осіб як суб'єктів правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Йдеться про: 1) громадян України, які застраховані згідно із Законом «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та досягли встановленого цим Законом пенсійного віку чи визнані інвалідами в установленому законодавством порядку і мають необхідний для призначення відповідного виду пенсії страховий стаж, а в разі смерті цих осіб – члени їхніх сімей, зазначені у ст. 36 Закону, та інші особи, передбачені Законом; 2) осіб, яким до дня набрання чинності цим Законом була призначена пенсія (щомісячне довічне грошове утримання) за іншими законодавчими актами, але вони мали право на призначення пенсії за Законом України «Про пенсійне забезпечення» – за умови, якщо вони не отримують пенсію (щомісячне довічне грошове утримання) з інших джерел, а також у випадках, передбачених Законом «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», – члени їхніх сімей.

Конкретними одержувачами довічної пенсії та одноразової виплати за рахунок Накопичувального фонду є застраховані особи і члени їхніх сімей та/або спадкоємці на умовах та в порядку, визначених Законом.

Особи, які не підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, але добровільно сплачували страхові внески в порядку та розмірах, встановлених Законом, до солідарної системи та/або накопичувальної системи пенсійного страхування, мають право на умовах, визначених Законом, на отримання пенсії і соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду

та/або отримання довічної пенсії чи одноразової виплати за рахунок коштів Накопичувального фонду.

Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, мають право на отримання пенсійних виплат і соціальних послуг із системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування нарівні з громадянами України на умовах і в порядку, передбачених Законом.

У підрозділі характеризується соціально-забезпечувальна правосуб'єктність суб'єктів правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Досліджується обсяг правосуб'єктності застрахованих осіб, страхувальників та територіальних органів Пенсійного фонду України як суб'єктів правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. За чинним законодавством суб'єктами загальнообов'язкового державного соціального страхування є страховики, однак нині Пенсійний фонд України є не страховим фондом, а центральним органом виконавчої влади.

У дисертації звертається увага на особливості правового становища суб'єктів правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування: суб'єкти зазначених правовідносин хоча й перебувають під впливом централізованого методу, що завжди передбачає субординацію між суб'єктами, проте між сторонами не виникають відносини влади і підпорядкування. У цих відносинах субординація обмежується чіткою визначеністю суб'єкта, на якого покладено обов'язок щодо надання особі конкретного виду матеріального забезпечення та соціальної послуги.

У дисертації досліджено функції та повноваження органів, які виступають конкретними надавачами матеріального забезпечення та соціальних послуг. Проаналізовано правове становище Пенсійного фонду України відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та Положення про Пенсійний фонд України, затвердженого Указом Президента України від 6 квітня 2011 р. №384/2011.

У підрозділі звертається увага на неприпустимість звільнення держави від відповідальності за соціальне забезпечення і соціальне страхування та необхідність передачі останніх під повний контроль соціальних партнерів. Як свідчить зарубіжний досвід, активна регулююча роль держави у забезпеченні стабільності та гарантованості додаткових договірних страхових систем здійснюється у двох основних формах. Згідно із першою формою, у багатьох країнах діють правові положення, що обмежують свободу рішення про розміщення страхових коштів приватними страховими організаціями. Друга форма пов'язана з державним перестраховуванням додаткових страхових систем. У деяких країнах існує обов'язкове страхування на випадок неплатоспроможності організацій, які обслуговують пенсійні фонди.

У підрозділі 2.3. **«Зміст правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування»** визначається юридичний зміст зазначених правовідносин.

Юридичним змістом правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є кореспондуючі один одному суб'єктивні права та обов'язки суб'єктів у межах цих правовідносин.

Зроблено висновок, що у правовідносинах із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування права та обов'язки виникають переважно із закону і не можуть змінюватися за угодою сторін. У зазначених правовідносинах суб'єктивними правами завжди наділена фізична особа, а юридичні обов'язки покладено на відповідний державний орган або інших уповноважених державою суб'єктів.

У дисертації зроблено висновок, що до змісту правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування слід включати, крім суб'єктивних прав і обов'язків, також реальні дії суб'єктів з їх використання.

У підрозділі аналізуються елементи суб'єктивного права як можливостей: здійснювати певні дії; вимагати здійснення певних дій від іншого суб'єкта; звертатися за захистом свого порушеного права, а також елементи юридичного обов'язку як необхідності: здійснення певних обов'язкових дій; утримання від дій, якими можуть бути порушені права інших осіб; несення відповідальності за скоєне правопорушення.

Суб'єктивні права фізичної особи у правовідносинах із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування включають право вимагати надання конкретного виду матеріального забезпечення та соціальної послуги у встановлених законодавством розмірі та строках, здійснювати перерахунок призначених пенсійних виплат на умовах, визначених законодавством.

Юридичні обов'язки відповідних державних органів та інших суб'єктів включають обов'язок призначити відповідні пенсійні виплати, соціальні послуги та здійснювати їх надання у встановленому порядку та розмірах.

У підрозділі 2.4. *«Підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування»* досліджено елементи юридичного складу як підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Особливістю юридичних фактів як підстав виникнення правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є те, що це завжди абсолютні події, які не залежать від волі фізичної особи або інших осіб.

Підставами виникнення правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, як й інших видів правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування, є складні фактичні склади. Вони містять: 1) настання страхового випадку. Соціальне страхування (у широкому значенні) здійснюється від конкретного соціального ризику (втрата заробітку або роботи); 2) наявність факту соціального страхування від соціального ризику, тобто стан «бути застрахованим» на підставі закону або договору (юридичний факт-стан), або наявність у застрахованої особи страхо-

вого стажу; 3) рішення відповідного органу загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, прийняте в силу волевиявлення особи.

У підрозділі залежно від юридичних наслідків, пов'язаних з ними, виділяються такі юридичні факти: правостворюючі, правозмінюючі та правоприпиняючі. До правостворюючих фактів як підстав виникнення правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування можна віднести наступні: досягнення відповідного віку; інвалідність; смерть годувальника; страховий стаж; звернення за наданням конкретного виду матеріального забезпечення та соціальної послуги і винесення відповідного рішення компетентним органом та ін. Так, підставою виникнення права особи на пенсію за віком з солідарної пенсійної системи є досягнення пенсійного віку та наявність страхового стажу не менше п'яти років. Необхідним також є факт сплати страхових внесків і подання заяви до територіального органу Пенсійного фонду України. Правозмінюючим юридичним фактом є, наприклад, зміна групи інвалідності, у зв'язку з чим змінюється розмір пенсії по інвалідності, а правоприпиняючими юридичними фактами – поновлення працездатності, досягнення членами сім'ї віку, що не дає права на подальше отримання пенсії у зв'язку з втратою годувальника та ін. За характером дії юридичні факти у правовідносинах із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування поділяються на факти однократної дії (смерть) і факти-стани (інвалідність, факт утримання).

Аналіз юридичних фактів у юридичному складі, що є підставою виникнення правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, також дозволяє їх класифікувати залежно від правових наслідків на: 1) юридичні факти, які визначають суб'єктивне право на конкретний вид матеріального забезпечення та соціальну послугу; 2) юридичні факти, з якими пов'язане суб'єктивне право на певний розмір пенсійної виплати (це заробіток, з якого повинна обчислюватися пенсія, наявність утриманців тощо); 3) юридичні факти, пов'язані з установленою процедурою оформлення правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

У третьому розділі «Правовідносини із пенсійного забезпечення на змішаних умовах» досліджуються особливості та суб'єктний склад зазначених правовідносин. Дані правовідносини виникають щодо змішаних пенсійних умов державних службовців, суддів, прокурорів, наукових і науково-педагогічних працівників та деяких інших осіб, які протягом трудової діяльності підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, а відтак мають право на пенсійне забезпечення із солідарної системи. Для зазначених категорій громадян законами України встановлюються умови, норми і порядок їх пенсійного забезпечення, відмінні від загальнообов'язкового державного пенсійного страхування і недержавного пенсійного забезпечення.

З метою реалізації одних з основних принципів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування – принципу рівноправності застрахованих осіб щодо отримання пенсійних виплат та виконання обов'язків стосовно спла-

ти страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та принципу соціальної справедливості – обґрунтовується доцільність встановлення для зазначених вище осіб обмеження максимальної пенсії 10 мінімальними. У зв'язку з цим внесено пропозиції до проекту Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи».

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладаються найбільш важливі теоретичні положення дисертаційного дослідження, формулюються пропозиції щодо удосконалення правового регулювання відносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Соціально-забезпечувальні правовідносини – це врегульовані нормами права соціального забезпечення і такі, що перебувають під охороною держави соціально-забезпечувальні суспільні відносини фізичних осіб (сімей) з державними органами соціального забезпечення (соціального захисту), іншими органами і організаціями з мінімізації негативних наслідків соціальних ризиків шляхом соціального страхування, підтримки, допомоги і обслуговування, а також державного пенсійного забезпечення.

Правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є одним з видів соціально-забезпечувальних правовідносин і являють собою врегульовані нормами права соціального забезпечення суспільні відносини, що виникають між суб'єктами системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування щодо надання матеріального забезпечення і соціальних послуг за рахунок Пенсійного та Накопичувального фондів України, які формуються шляхом сплати страхових внесків роботодавцями, застрахованими особами, а також інших джерел, передбачених законом.

За цільовим призначенням правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування поділяються на матеріальні та процедурні. Процедурні правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є відносинами, які виникають щодо встановлення юридичних фактів або реалізації права на конкретний вид матеріального забезпечення та соціальну послугу на підставі волевиявлення фізичної особи, яка вправі вимагати, а компетентний орган юридично зобов'язаний на основі оцінки фактичних обставин прийняти рішення у встановлені законом строки про застосування норми права.

Процедурні правовідносини залежно від конкретної мети, для досягнення якої вони виникли, класифікуються на наступні групи: 1) щодо встановлення юридичних фактів, необхідних для виникнення матеріальних правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; 2) щодо реалізації права на пенсійну виплату та соціальну послугу; 3) у зв'язку з розглядом спорів, пов'язаних із загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням.

Страховий випадок як реалізація соціального ризику в якості підстави виникнення правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування може передбачатися законом або договором. У зв'язку з цим правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування поділяються на обов'язкові та добровільні.

Основними ознаками правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є такі. Правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування мають комплексний характер, вони спрямовані на здійснення соціального захисту громадян шляхом надання матеріального забезпечення і соціальних послуг. За своїм функціональним призначенням правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є регулятивними, а за характером обов'язку – активними. За тривалістю (строком функціонування) більшість правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є триваючими постійно. За суб'єктною ознакою правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є двосторонніми. За ступенем індивідуалізації правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є відносними. У правовідносинах із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є конкретні надавачі певного виду матеріального забезпечення та соціальних послуг і конкретні одержувачі таких виплат і послуг.

Суб'єктом правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є особа, яку визнано суб'єктом права і яка виступає в якості дійсного учасника реалізації суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків (повноважень) із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Коло суб'єктів правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є нормативно визначеним і конкретизованим. Суб'єкти правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування мають спеціальну правоздатність і спеціальну дієздатність, які виникають одночасно.

Правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування виникають на підставі складних юридичних складів, які містять: 1) настання страхового випадку; 2) наявність факту соціального страхування від соціального ризику, або наявність у застрахованої особи страхового стажу; 3) рішення відповідного органу загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, прийняте в силу волевиявлення особи. Юридичні факти у складі юридичного складу як підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування поділяються на правостворюючі, правозмінюючі та правоприпиняючі.

У дисертації сформульовані конкретні пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування і проекту Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Горбатенко О. В. Структура правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування / О. В. Горбатенко // Актуальні проблеми права: теорія і практика : Зб. наук. праць. Вип. 13. – Луганськ, 2009. – С. 331-336.
2. Горбатенко О. В. Особливості правовідносин з реалізації права громадян на пенсійне забезпечення / О. В. Горбатенко // Актуальні проблеми держави і права : Зб. наук. праць. Вип. 46. – Одеса : Юридична літ-ра, 2009. – С. 68-75.
3. Горбатенко О. В. Юридичні факти як підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування / О. В. Горбатенко // Правове життя сучасної України : Тези доп. Міжнар. наук. конф. професорсько-викладацького і аспірантського складу / Відп. ред. д-р юрид. наук проф. Ю. М. Оборотов // Одеська національна юридична академія. – О. : Фенікс, 2009. – С. 485-486.
4. Горбатенко О. В. Суб'єкти правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування / О. В. Горбатенко // Правове забезпечення соціальної сфери : Зб. матер. І Міжнар. наук. конф. студ. та аспірантів (Одеса, 26–27 березня 2010 р.) / За заг. ред. д.ю.н., проф. Ю.М. Оборотова. – Одеса : Фенікс, 2010. – С. 78-79.
5. Правовий статус суб'єктів правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в сучасних умовах / О. В. Горбатенко // Економіка та право : Науковий журнал. – 2010. – № 1 (26). – С. 66-70.
6. Горбатенко О. В. Основні ознаки правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування / О. В. Горбатенко // Актуальні проблеми держави і права : Зб. наук. праць. Вип. 53. – Одеса : Юридична літ-ра, 2010. – С. 451-456.

АНОТАЦІЯ

Горбатенко О. В. Правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12. 00. 05 – трудове право; право соціального забезпечення. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2011.

Дисертація є спеціальним комплексним дослідженням теоретичних та практичних питань правового регулювання відносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

У дисертації визначаються поняття, види, основні ознаки правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, дається характеристика структури матеріальних і процедурних правовідносин із

загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, підстав їх виникнення, зміни та припинення.

Формулюються пропозиції щодо удосконалення законодавства у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та проекту Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи».

Ключові слова: загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, матеріальні правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, процедурні правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, основні ознаки правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, структура правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

АНОТАЦІЯ

Горбатенко О.В. Правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2011.

Дисертація є спеціальним комплексним дослідженням теоретичних та практичних питань правового регулювання відносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

У дисертації визначаються поняття, види, основні ознаки правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, дається характеристика структури матеріальних і процедурних правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, підстав їх виникнення, зміни та припинення.

Формулюються пропозиції щодо удосконалення законодавства у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та проекту Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи».

Ключові слова: загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, матеріальні правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, процедурні правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, основні ознаки правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, структура правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

АННОТАЦИЯ

Горбатенко Е.В. Правоотношения по общеобязательному государственному пенсионному страхованию. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.05 – трудовое право; право социального обеспечения. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2011.

В диссертации исследуются теоретические и практические проблемы правового регулирования отношений по общеобязательному государственному пенсионному страхованию.

В работе рассматривается вопрос о становлении и развитии учения о правоотношениях в сфере социального обеспечения. Формулируется авторское определение понятия указанных правоотношений, характеризуются их основные признаки.

На основании анализа действующего законодательства и специальной литературы формулируется понятие правоотношений по общеобязательному государственному пенсионному страхованию как урегулированных нормами права социального обеспечения общественных отношений, возникающих между субъектами системы общеобязательного государственного пенсионного страхования по предоставлению материального обеспечения и социальных услуг за счет Пенсионного и Накопительного фондов Украины, которые формируются посредством уплаты страховых взносов работодателями, застрахованными лицами, а также иных источников, предусмотренных законом.

Выделяются основные признаки правоотношений по общеобязательному государственному пенсионному страхованию: носят комплексный характер; направлены на осуществление социальной защиты граждан посредством предоставления материального обеспечения и социальных услуг; являются регулятивными, активными, в основном длящимися, двусторонними и относительными.

Осуществляется классификация правоотношений по общеобязательному государственному пенсионному страхованию по следующим критериям: основанию возникновения, содержанию, целевому назначению, сроку функционирования.

Исследуется структура материальных и процедурных правоотношений по общеобязательному государственному пенсионному страхованию (объект, субъекты и содержание).

Анализируются сложные фактические составы как основания возникновения, изменения и прекращения правоотношений по общеобязательному государственному пенсионному страхованию. В зависимости от правовых последствий выделяются правообразующие, правоизменяющие и правопрекращающие юридические факты в указанных фактических составах.

В диссертации на основании анализа специальной литературы, актов действующего законодательства и материалов практики сформулированы конкретные предложения и рекомендации по совершенствованию законодательства Украины в сфере общеобязательного государственного пенсионного

страхования и проекта Закона Украины «О мерах по законодательному обеспечению реформирования пенсионной системы».

Ключевые слова: общеобязательное государственное пенсионное страхование, материальные правоотношения по общеобязательному государственному пенсионному страхованию, процедурные правоотношения по общеобязательному государственному пенсионному страхованию, основные признаки правоотношений по общеобязательному государственному пенсионному страхованию, структура правоотношений по общеобязательному государственному пенсионному страхованию.

SUMMARY

Gorbatenko O.V. Legal relations on compulsory state pension insurance.
– Manuscript.

Thesis on gaining of a Candidate of Law degree in the speciality 12.00.05 – labour law; social security law. – National University “Odesa Law Academy”, Odesa, 2011.

The thesis is a special complex research of theoretical and practical questions of legal regulation of relations in compulsory state pension insurance. The thesis provides the definition, types, basic features of legal relations in compulsory state pension insurance, the characteristics of the structure of material and procedural legal relations in the state pension insurance, the grounds of their arising, changing and termination. The proposal on improvement of the legislation in the field of compulsory state pension insurance and the Draft Law of Ukraine “On the measures of the legal support of reformation of the pension system” are provided.

Key words: compulsory state pension insurance, material legal relations in compulsory state pension insurance, procedural legal relations in compulsory state pension insurance, basic features of legal relations in compulsory state pension insurance, structure of legal relations of compulsory state pension insurance.